

8 June
Wisniw

В ОБОРОНІ ПАМ'ЯТИ М. ДРАГОМАНОВА. ЧИ НАБІЛЬШИЙ МУЖ НАУКИ НОВОЧАСНОЇ УКРАЇНИ БУВ ВІРУЮЧИМ "ЕВАНГЕЛИСТОМ"?

В останній числі "Укр. Голосу" якась паламарська душа по-зволала собі перевернути ясні і недвозначні слова пок. М. Драгоманова в той бік, що буцім то покійний великий "Апостол Науки і Права" новітньої України, М. Драгоманов, був "віруючим християнином", а навіть "евангелистом". Що в усім тим немає ні правди, се знає кожний освічений українець. Не хочуть знати про се лише наші фарисеї, які в своїм затемненому широким мас нашого народу послугують ся найпоганішими середниками включно з явною брехнею і то єдино в цілі дальшого затримання рідного народу в мряці крайньої духової темряви.

1906 р. довелось бути пок. М. Павлику на могилі свого Учителя і Друга, пок. М. Драгоманова в Софії (Болгарія). На від убогої могилки Учителя, на якій Павлик не нашав "найскромнішого пам'ятника", вірний ученик розслезив ся. "Могилка Драгоманова" — писав описав з тої нагоди М. Павлик, — зробила на мене взагалі вражіння сироти між сиротами, — бо треба сказати, що вся та частина цвинтаря — протестантська — окрома від інших частин, на самому краю цвинтарного поля, без пам'ятників і білди — відбиває незвичайно сумно від інших кварталів цвинтаря, що так і сають пишущими пам'ятниками на могилах, більших і менших патріотів болгарських, або й так собі попросту: Болгар, Турків, Жидів.

Одна з причин тому — мабуть сама віра протестантська, — неприязня обрядової пишноти. Неб. Драгоманов, бажаючи, — як я знаю з Его листів до мене — аби Его ховали бодай уміт (протестантські) попи, а не "незмивані" (православні) — завив перед смертю, що він "евангелист", через що его й поховано на протестантському цвинтарі".

Тільки М. Павлик.

Хто прочитав уважно повисші слова, зрозуміє, їх зміст певно так а не інакше: На могилі Драгоманова не було 1906 р. найскромнішого пам'ятника (не конче зараз хреста, як собі в мить думає галицький паламар.), та й взагалі могила Драгоманова зробила на М. Павлика вражіння сироти між сиротами тому, що Драгоманова поховано на протестантській частині цвинтаря, а та частина є сумовита вже хоча би тому, що взагалі протестантська віра є "неприятельською обрядовою темнотою".

Хіба божевільний або крайній ідіот може зрозуміти повисші слова так, буцім то М. Павлик або і М. Драгоманів жалували коли небудь за тим, що буцім то протестантська віра гарна, лише лише в тому, що вона як "неприятельська обрядовою темнотою" є суха і несприятлива. Така думка ніколи не гостила в головах ані М. Драгоманова, ані М. Павлика, так як вони оба не вірили в ніяку церкву, ані ніяку релігію, й були свято переконані, що такі штуки як віра і церква разом з богами служили і будуть ще довго служити лише і лише одним по-пам'яті для ошукування й обдурювання темних мас "побожного" народу.

А коли Драгоманов і писав в своїх листах до М. Павлика "аби Его ховали бодай уміт (протестантські) попи", а не "незмивані" (православні), — й завив перед смертю, що він "евангелист", через що его й поховано на протестантському цвинтарі", — то з тих слів ясно кождому, що пок. Драгоманов побирав ся перед смертю, аби з його приводе, що він був з роду православний, і не ховали його "незмивані" православні батюшки, але аби вже радше його мертве тіло похоронили протестантські попи, в яких Драгоманов — очевидно — теж не вірив! Аби отже увільнити навіть своє мертве тіло з харчливих лав православних батюшок, Драгоманов і завив ПЕРЕД СМЕРТЮ (!), що він "евангелист" (се слово ужив самі М. Павлик в знаках наведена " — "), та ради того і поховано теж смертне тіло Драгоманова на протестантському цвинтарі, а не на православному!

Очевидна річ — не потребуємо додавати, — що і при смерті покійного великого ученого не було ніяких попов так як він не вірив в ніяку силу не лише самих попов, але навіть в силу поповських приятелів, т. є. придуманих ними богів і дияволів.

ВОСНІ ПРИГОДИ НІМЕЦЬКОГО ДЕЗЕРТИРА.

(Продовжене).

Про розпоряджене мобілізації було вже відомо 1 серпня, але дійсний день мобілізації назначено на 2 серпня. Однак, не очікуючи прибуття резерву, ми опустили місто нашого гарнізону 1 серпня. Хто мав бути нашим "ворогом", ми не знали; Росій була до того часу одиноким краєм проти котрого була проголошена війна.

Ми машерували улітими містами до станції поміж тисячів тонн народу. З вікон кидано на нас цвяти; кожний хотів попрощатися з і від'їжджачими жовнірами. Всі люди, навіть жовніри плакали. Многі машерували рама об рама хві з женою а хто з нареченою. Музика грала прашальні пісні. Люди плакали і співали рівночасно. Зовсім чужі собі мушчини і жінчини обнималися і цілувалися; обнималися і цілувалися як збож мушчини з мушчинами. То було дійсне відоме свято зворушення; немов дикий потік, зворушене захопило весь зібраний народ. Ніхто, навіть найсильнішого і найвідважнішого духа, як міг не піддати ся тому кипінню почуття.

Але все те було перевишене підчас прашання на стані, на котру ми прибули після короткої маршу. Тут мало ся сказати: поспіше будь здоров'я, та мала наступити розлука. Я ніколи не забуду того прашання, до якої б старости я не дожив. Многі жінок припали з розпукою до своїх мужів; декотрих відірвали силою. Так, немов би вони нагло в привиді бачили судбу своїх улюблених, немов би вони бачили судбу своїх дітей в чужих краях, в котрих ті біди безіменні могли бути похоронені, они старали ся тісно тиснути до свого послання, щоби задержати те, що вже більше до них не належало.

Врешті се минуло. Ми всіли до потягу, що був приготований для нас і порозміщували ся "виглядо" в наших вагонах для перевозу худоби. Коли стало темні, ми не мали світла в наших "виглядних" вагонах шесті години.

Потім ішов поводи в долину Рену без великих потрясень і декого з нас охопило почуття утоми після тих днів великого зворушення. Біль-

ше вірив в такі самі забобони і М. Павлик та Ів. Франко, як взагалі не вірять в них усі дійсно великі учені. Та зрештою — погляди пок. М. Драгоманова на "віри", "релігій", попов, церкви й всякі інші дурисьства — відомі загалом. В часті бодай відомі вони й самим нашим фарисеям з "Укр. Голосу". Та вжеж запізніати з ними широкі маси нашого народу, у них не має відваги! Вони дальше дурити муть народ усякими вірами, церквами і попами і то коли вже не "нашими" "національними", "українськими", то бодай "найближчими нам по обрядові" — православними (читай допись в "Укр. Голос" з Толстой). Але у них не стає відваги аби написати ширі і отверто ось так:

Український Народе! Наш найбільший український учений останньої доби, покійний М. Драгоманов, НЕ ВІРІВ ані в бога, ані в попов, ані в релігій, ані в ніякі церкви й БУВ ПЕРЕКОНАНИЙ, ЩО ВІРУ ТРЕБА ЗАСТУПИТИ НАУКОЮ І ШТУКОЮ (звісно, не насильно). Але факт істинна віри серед темних мас власного народу змушував його числити ся з моральною силою, вложеною в ту віру (але над'уживанню попами проти народу!) та повернути її на більш народну користь. Ось через що Драгоманов писав популярні книжочки не лише з огляду критичної науки про віру, але й про вільнорелігійні рухи на Україні й деінде!

Так писав про погляди М. Драгоманова на "віру" на Україні М. Павлик в тій самій книжочці, з якої співробітник "Укр. Голосу" виврава, та збоно надужив висше наведені слова про Драгоманова могилоу й про його "евангелизм"! Ба що більше — в тій самій книжочці на стор. 75 — 77 наводить М. Павлик власні слова пок. М. Драгоманова про релігій, надруковані в І-шій томі женецької "Громади" на стр. 74 — 77, які й ми, вичерпуючи астидливий "Укр. Голос" передруковуємо ось тут ради їх великої актуальності в цілости.

Пок. М. Драгоманов писав отже ось так: "Теперішній стан нашої України зверта увагу ще на багато таких справ, котрі вважали й для громадівців (соціалістів) на всьому світі. Так напро. було вже сказано вище, що в нашому мужицтві в Росії показують ся люди, котрі йдуть проти поповства, котре, між иншим, просто пристало до чужого начальства й панства і ворогує проти українства, а що в нашій Україні в Австрії поповство виробило ся з свого панства. Через це все наші громадівці мусять виступити проти поповства дужче, ніж це досі робило бо громадівці напро. у Московщині. А в Австрії наші громадівці мусять виступити проти поповства може ще дужче, ніж в Україні малоросійській, власне через те, що там поповство не так відчужало ся від української породи й инді мисли себе й других і самі мужицкі громади, буцім то воно стоїть за ті громади й може полекшити їх долю. В нашій австрійській Україні безпримірно і як найкраще треба налягти на те, щоб поповство обмерзло молодим людям, щоб вони не йшли в попи. Отже, ПОВАЛИТИ ГОТОВЕ ПОПІСТВО й не дати вирости новому серед таких брацтва, як штурда, котрі тепер виступають проти готового "православного" поповства, та тільки з тією самою "святотою" книгою, на котрій заснували ся православні святоці й поповство, помагаючи теперішнім противупопівським брацтвам стати людьми цілком, вільного розуму — можна тільки так, щоб відкопати в корені віру в те, чого не бере розум чоловічий. А це можна зробити тільки за помічю науки про зріст усього в природі, а також про те, як роси й віри і поповські порядки по всьому світі.

Тепер же в Європі досить виробило ся такої науки, та тільки громадівці мало спожиткували її в своїй проповіді (пропаганді), навіть і ті, котрі, як "Спілка Громадівська" — Alliance Socialiste 1867 просто написали в своїм уставі, що "Спілка" заявляє, що вона не вірить у бога й хоч, щоб "віра замінилась наукою".

А по деяких країнах (напр. у південній Німеччині й самій Франції) ще й переїздили ся громадівці, котрі думають помирити своє громадіство з вірою й навіть із християнством. Як останніми днями в північній Німеччині, коли показала ся проба пруського лютерського поповства привернути до себе робітників вигадкою "державної й християнської соціалізму", — німецька "соціально-демократична партія" виступила з різкою протривою проти віри й поповства.

"Досі же противупопівська наука держить ся скрізь більше серед багатших людей і переходить до чорноробів дуже по-

малу, більше крапельками, що проїжджують ся зверху в низ ніж через упорядковане навчання від людей, котрі взяли ся за те докладно. А таке навчання тепер дуже потрібне, бо поповство було першою білою працею, котра підняла кульку людий над иншими, чорноробами, а потім у кулі з воцятвом а далі з усяким иншим начальством і панством, вбільшувало й святото нерівність між людьми, захопило собі великі мастки і доці стоїть за них і підпире державу й громадську неволю й нерівність і сидкуєт ся повернути великі купи богомільного народу проти всіх противників тієїже неволі й нерівности, в тім числі найбільше проти громадівців (а особливо проти таких апостолів Правади як самий М. Драгоманов, М. Павлик, Ів. Франко).

"Віра й поповство здавна підбивали незгоду між людьми й не можуть перестати підбивати її ніколи. До того всього... скасоване віри, богомільства, церков і поповства влекшиєт ті тагарі, котрі скрізь несуть людські громади.

"От через це все наукова праця з різних боків проти поповства єсть одна з найбільших потреб прихильників громадівства скрізь. Колиж на нашій Україні поповство звертає на себе більшу, ніж по деяких инших країнах, увагу громад, то тут мусять виступити тепер же, по всіх кутках українських громадівців (соціалістів) пильна праця, щоб почати широкую проповідь проти кореня віри й поповства за помічю науки природної й громадської".

Отсе є найвірніші слова самого М. Драгоманова, отсе його найправдівійші, бо власні, ним самим висловлені погляди на віри, церкви і попов.

Невідпущивши співробітник "Укр. Голосу" не мав відваги їх повторити. Хай широкі маси народа не знають, як глядять на віри і попов наш найбільший муж науки останньої доби. Хай наш народ дальше гине в ярмі духової темряви й неволі! Того хочуть наші народні "провідники"...

Та я, збещений усіми темними духами поміж своїми "рідними" таки землячками "деморалізатор" не лише що маю відвагу їх повторити, але маю відвагу після тих великих заповітів великого Апостола Науки не лише жити, але й працювати на полі народньої освіти видаванню моєї "України", посвяченій — як відомо усім — іменю наукам і штукам.

А коли за те мене усика темна й безпросвітна голота черноті і лихословить, — я приймаю усе те спокійно з резигнацією геніяльного Гаїляе:

Лихословлячи мене, ви лихословите лише св'яту пам'ять наших найбільших духовних народніх Вождів, не розуміючи того, що хоча би ви і прикидали мене до землі вашим болотом, — Правда не вмере не загине ніколи, а борше чи пізніше запалять в усіх мізках і серцях, та змусить навіть і вас схилити коліс в покори перед Нею, безсмертною, ваші мідяні лоби.

Проф. Др. Ол. Сушко.

ДОДАТОК.

Погляд М. Драгоманова на навчання релігій в школах. Про новітнє, "раціональне" навчання в школах писав М. Драгоманов ось так:

"Уряд Громади (Комуни) Паризької 1871 р. постановив, що віра — діло домове, а не громадське. Управа 4-ої та 17-ої волостей (arrondissement) паризьких постановили, що в школах громадських не будуть учити попи, що вся наука в них буде опирати ся лише на вільному розумі, а управа 17-ої волости постановила, що ученикам не будуть давати в школах ніякої книжки, ніякої речі, котра чим небудь буде противна науковому методу" (Lefebvre, Arr. 58 — 58). Але досі це таких шкільних книг нема! А в такі то часи, як часи Громади Паризької, найбільше й видно, яка помилка була зроблена через те, що поповська сила серед простих людий, особливо селян, не відкопано було раніше — наукою".

Як відомо — школи в Канаді є також в часті безконфесійні (з винятком жидівських і католицьких, т. зв. сепаратних). Та вжеж в останніх часах змігні сліди поважних заходів з боку клерикальних кругів в цілі заведення примусового навчання про богів навіть в найнищих школах. Що канадійські горожани не допустять до того за всяку ціну, в се ми віримо свято.

В нас своєю промовою. Він сказав нам, що ми є в війні з Бельгією, що ми повинні поводити ся як відважні жовніри, заслугуючи залізні хрести і робити честь нашому німецькому імені. Відтак він продовжав приблизно так: "Ми ведемо війну лише проти уоруженої сили, се є проти бельгійської армії. Жити і майно цивільних людий є під охороною міжнародних договорів, міжнародного права, але ви жовніри мусяте не забувати, що вашим обовязком є обороняти-ваше жите так довго, доки можливо, для охорони вашої вітчизни, і продавати його так дорого, як лише можливо. Ми хочемо не допустити до безпотрібного проливу крові цивільного населення, але я хочу пригадати вам, що за велике розважуване границь з трусливостю, а трусливості перед лицем ворога є карана дуже страшна.

Після тої "людної" промови нашого капітана нас "наладовано" в автомобілі і ми переїхали бельгійську границю 5 серпня рано. Щобий надати тій "історичній" хвилі спеціальної урочистости, ми мусяли привитати її олівками.

Ніколи еще пледи військового виховання не представляли ся передо мною думкою так ясно, як тепер в той момент. Жовнірови сказано: "Бельгієць є твоім ворогом", і він має в се вірити. Жовнір, робітник в уніформі, не знав до того, хто був його ворогом. Коли нам були сказали: "Голандець є вашим ворогом", ми мали б були тому повірити також; нас було привело-ли повірити тому, і ми мали боудь стріляти його на приказ. Ми, "німецькі горожани в уніформі" не сміємо мати нашої власної оліпії, не сміємо мати наших власних домок, бо они дають нам нашого ворога або нашого приятеля відповідно до потреб, відповідно до вимогів і відповідей до потреб, відповідно до наших власних інтересів. Француз, Бельгієць, Італієць є твоім ворогом. Не думай, не застановаляй ся, стріляй так як ми прикажемо і не клопочи тим своєю головою. Ти маєш сповняти обовязки, тож сповняй їх, а що до решти — перестань думати!

Такі то думки мучили мій розум коли ми переїздили бельгійську границю. А щоби себе потішити і щоби оправдати перед собою власною совістю убійницьке ремесло яке мені накірено, я стараєт ся переконати себе, що хоч я не маю вітчизни, яку я мав би обороняти, то я маю обороняти свій дім і охороняти його від знищення.

Але се була слаба потіха, котра не вдержала ся навіть через перших кілька днів.

Ізучи в досить скорих моторових возах ми прибули около 8 години рано до тимчасово призначеного нам місця, малога але гарного села. Мешканці сіл, через котрі ми переїздили, зглядали ся на нас з мовчазним здивованем, так, що ми всі дізнали того вражіння, що ті селяни по найбільшій часті не знали, по що ми прийшли до Бельгії. Они побудили ся зі сну і на пів одті дивились через свої вікна за нашими автомобілями. Коли ми остановилися і повисідали, селяни того села повиходили до нас без всякої відразі, принесли нам їду, принесли каву, хліб, мясо і т. д. Позаяк полева кухня ще не приїхала, ми були раді тим ласкавим дарункам від "ворога", тимбільше, що ті добрі люди рішучо не хотіли приняти жадної заплати за те все. Они сказали нам, що бельгійські жовніри відіхали, але куди, они не знали.

Після короткого спочинку ми вибрали ся в дальший похід а автомобілі вернули назад. Може після якої години нашого маршу нас дігнула кавалерія, драгоми і гузари, котрі сказали нам, що Німці посувають ся втеред в цілі околиці і що компанія шкільців нахотять ся вже недалеко за нами. Се були погішані новини, бо ми вже більше не почували ся самотними і ізольованими в тім чужім краю! Невдовзі по тім появил ся дійсно гурма шкільців. Шкільці минули нас скоро і оставили нас знова самих. В наших рядах почули ся голоси гніву; всі прочі могли іхати, а ми мусяли іти пішки. Се що ми завісідли уважали звичайним бігом річи, тепер нагло відчувало ся нами як велика несправедливість. І хоч наша лайка і злість нічо нам не помагали, то бодай наші думки відвернули ся від тагару "малли" (торністри), котра олованим тягаром лежала на наших плечах.

Горачо було утяжливе, піт виступав з кожного потового отвору; нові і тверді шкіряні ремінці, нові штивні уніформи терли многі члени нашого тіла і равиди їх, особливож довокруги стану. Тому з великою радістю ми привитали приказ, який прийшов о 2 годині по полудні, щоби сплнитися ся перед одною ізольованою фармою і відпочити в траві.

(Дальше буде)

СИН ВЕЛИКОГО ТОЛСТОГО ДО НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ.

Сими днями появил ся на сторінках деяких американських газет відозва африна Лїл Толстого, сина великого російського письменника і мислителя гр. Льва Н. Толстого, звернена до німецького народу. Тут подаємо деякі уривки з тої відозви.

"До вас, думаючи люди Німеччини, — говорить гр. Лїл Толстой — до вас, провідники німецької соціал-демократії, і до вас, всіх німецьких горожан, у котрих є жива совість, звертаю ся з сею відозвою.

Я вірю в те, що если слова мої правдиві і вартісні, їх нічо не буде в силі заглушити і вони дійдуть до Вас! Відповідь на них ви даєте не мені, її побачите цілий світ.

Я обвинувачую вас в самих найтяжшій злочині, який сподіється зробити чоловік.

Я обвинувачую вас в надужиттю і глумі над ідеєю. Надужиттю, наслідуючи закон Мойсея, "око за око, зуб за зуб", гу били мільони людського жита, поки ви винаходили страшні орудя убийства і поки ви по звірські убивали подібних до себе і умирали самі, — можна було жаліти і вас, і ваших жертв. Можна було думати, що людство пішло по брехливій дорозі і можна було надіятися, що коли небудь потоптані ним ідеали любові і братерства во-скреснуть і спаують його.

Про ці ідеали ви, Німці, еще за довго до війни, говорили гриміючи других і соціалісти вашого краю гриміючи других прикидали своїм заграничним товаришам не піднімати меча за завойованя імперіалізму.

Ви сих приречен не дотримали. Вас увелили в тім, що Німеччина не веде заборочої війни і ви стали на оборону своєї вітчизни ніби проти заборочої політики російського імперіалізму.

Від того часу все змінило ся і Росія стала демократією. Фал шивствя вашого правительствя відірлась вповні. Де ваші оправданя тепер?

Не говоріть, що ви безсилі бороти ся з заборними тенденціями вашого правительствя. Тепер настав час, коли чоловік, маючий переконання, повин іх здійснити, бо інакше що сі переконання вартя?

За переконання люди віддають своє жите, люди ідуть на костри, люди умирають в каторзі — що ж ви зробили, щоби доказати вашу ширість?

Цілий світ чекав вашого слова і до сього часу його не чути. А ви, провідники німецької думки, прелюбоді слова, пам'ятайте, що на вас лежить величезна відповідальність не перед народами світа, не перед вашим народом, ні, — на вас відповідальність ще більша, — ви відповідальні перед ідеєю, вами же самими виставленою".

Розумієт ся, що висше наведені слова Толстого не можуть відноситися до тої групи німецьких соціалістів, що стоять з Лібкехотом, і тих робітників, що не годять ся з політикою німецького правительствя; рещта-ж всі партії чи групи, а бо поодинокі люди, включаючи до них і більшість німецької соціал-демократії з Шейдеманом на чолі — відічальні є за те, що робить инні німецьке правительствя і до них власне відносять ся слова Лїл Толстого.

РОЗДІЛ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ В ЧІЛІ.

САНТІАГО, Чілі, 6 марта. Підчас виборів до конгресу по бідила перший раз анти-клерикальна партія, домагаюча ся сейчас розділу церкви від держави.

Консервативні католицькі елементи майже всі — германофіли. Богато попов в полудневій часті Чілі явно заминали ся німецькою пропагандою.

Побіда радикалів підчас виборів зробить, річ певна, кінець німецькій пропаганді.

ШИРІТЬ "РОБ. НАРОД"